

תהילים מזמור ק"ז

הֲדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד

מבוא

במזמור ק"ז מודים גאולי ה' על חסדי ה' עימם. ארבע קבוצות של ניצולים נקראים להודות לה' על ישועתם. בעיוננו במזמור נבחן האם המזמור הוא מזמור אישי של הצלה, או שהוא מזמור כללי הקורא להודות לה' על גאולת עמו וקיבוץ הגלויות לארצם?

שאלות מכוונות למידה

- א. על מי מדבר המזמור? מי הם אלו המודים לה' ועל מה הם מודים?
- ב. האם המזמור פונה אל היחיד [מזמור אישי] או אל העם כולו [מזמור לאומי]?
- ג. האם המזמור מתאר מאורעות מן העבר או שזו נבואה לעתיד לבוא?

מבנה המזמור ונושאו

מזמור קז (שמובא בעמוד הבא) בנוי מפסוקי פתיחה וסיום העוסקים בגאולתו של העם ושיבתו לארצו. במרכז המזמור (פס' ד-לב) מוצגים ארבעה "בתים", כשבכל בית מתואר סוג של צרה שאנשים נגאלו ואנשים אלה מצווים להודות לה' על שה' הצילם.

המסגרת של המזמור

במסגרת של המזמור, בפסוקי הפתיחה והחתימה, ישנה הודיה על שיבת עם ישראל לארצו. נעיין בפסוקי המסגרת.

פסוקי הפתיחה (א-ג)

תהילים קז

- (א) הֲדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד :
- (ב) יִאמְרוּ גְאוּלֵי ה' אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד צָר :
- (ג) וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמְּזוֹרַח וּמִמַּעַרְב מִצְפוֹן וּמִיָּם :

1. עיין ב"פסוקי הפתיחה" של המזמור פסוקים א-ג, וענה:

- א. פסוק א משמש ככותרת לכל המזמור. מהו המסר והרעיון המרכזי של המזמור המשתקף מפסוק א?
- ב. בפסוקים ב-ג קורא בעל המזמור להודות לה', כתוב בלשונך על מה יש להודות לה'?

פסוקי החתימה (לג-מג)

המזמור בפסוק א פתח בחסדי ה': "הֲדוּ לַה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶד", והמזמור סיים בחסדי ה' "מִי חָכֵם וַיִּשְׁמַר אֶלֶּה וַיִּתְּבוֹנֵנוּ חֶסְדֵי ה' ". בפתיחה מבשר בעל המזמור שהנגאלים יודו לה' על חסדיו, ובחתימת המזמור הוא קורא להתבונן בחסדי ה'. ננסה להבין על אילו חסדי ה' יש להודות ולהתבונן.

2. עיין בעמוד הבא ב"פסוקי החתימה" פסוקים לג-מג, וענה:

- א. מה הנושא המרכזי של פסוקי הסיום לג-מט,
- ב. וכיצד פסוקי הסיום (לג-מג), קשורים לפסוקי הפתיחה (א-ג)?
- ג. על אילו חסדי ה' יש להודות ולהתבונן?

מזמור קז

<p>פתיחה: הודיה לה' על שיבת ציון</p>	(א) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו:	
	(ב) יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר:	
	(ג) ומאראצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים:	
<p>ארבעת סוגי האנשים החייבים בהודיה לה'</p>	<p>א.</p> <p>(ד) תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו:</p> <p>(ה) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף:</p> <p>(ו) ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יצילם:</p> <p>(ז) וינדריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב:</p> <p>(ח) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם:</p> <p>(ט) כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב:</p>	
	<p>ב.</p> <p>(י) ישבי חשף וצלמנות אסירי עני וברזל:</p> <p>(יא) כי המרו אמרי אל ועצת עליון נאצו:</p> <p>(יב) ויכנע בעמל לבם פשלו ואין עזר:</p> <p>(יג) ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם:</p> <p>(יד) יוציאם מחשף וצלמנות ומוסרותיהם ינתק:</p> <p>(טו) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם:</p> <p>(טז) כי שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדע:</p>	
	<p>ג.</p> <p>(יז) אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו:</p> <p>(יח) כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות:</p> <p>(יט) ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם:</p> <p>(כ) ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם:</p> <p>(כא) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם:</p> <p>(כב) ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה:</p>	
	<p>ד.</p> <p>(כג) יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים:</p> <p>(כד) המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה:</p> <p>(כה) ויאמר ויעמד ריח סערה ותרום גליו:</p> <p>(כו) יעלו שמים נרדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג:</p> <p>(כז) יחוגו ויניעו כשכור וכל חכמתם תתבלע:</p> <p>(כח) ויצעקו אל ה' בצר להם ומצוקותיהם יוציאם:</p> <p>(כט) יקם סערה לדממה ויחשו גליהם:</p> <p>(ל) וישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפצם:</p> <p>(לא) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם:</p> <p>(לב) וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו:</p>	
	<p>חתימה: הודיה לה' על המהפך בזמן הגאולה - פריחתה של הארץ</p>	(לג) ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון:
		(לד) ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה:
		(לה) ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למצאי מים:
		(לו) ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב:
		(לז) ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה:
		(לח) ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעיט:
		(לט) וימעטו וישחו מעצר רעה ויגון:
		(מ) שפף בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך:
(מא) וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות:		
(מב) יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה:		
(מג) מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה':		

ארבעת חייבי ההודיה (ד-לב)

3. עיין בעמוד הקודם במזמור ק"ז, וענה:
- א. במרכזו של המזמור מתוארות ארבע קבוצות של אנשים מעם ישראל שנושעו מצרות גדולות ומודים לה' על הצלתם. השלם בטבלה (שמובאת בעמוד הקודם) את הצרה שנקלעה אליה כל קבוצה ואת ישועתה.
- ב. לכל קבוצה הקדיש המשורר בית משלה. לכל בית תבנית קבועה בת ארבעה רכיבים:
- (1) הצרה - הנוסח **משתנה** מבית לבית.
- (2) הזעקה לה' - הנוסח **קבוע** בכל הבתים.
- (3) הישועה - הנוסח **משתנה** מבית לבית.
- (4) ההודיה לה' - הנוסח **קבוע** בכל הבתים.
- צבע במרקר **צהוב** את **הזעקה לה'** שחוזרת באותו נוסח בכל ארבעת הבתים.
- צבע במרקר **ירוק** את **ההודיה לה'** שחוזרת באותו נוסח בכל ארבעת הבתים.
- ג. רשום בטבלה שלפניך את ארבעת הקבוצות ובסס תשובתך על לשון הכתוב.

הקבוצה סוג הצרה והישועה	הצרה	ביסוס - לשון הכתוב < הישועה
א. הולכי מדבריות שתעו ונצלו	"תעו במדבר בשימון..."	< (ד) "וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב" (ז)
ב.	<	<
ג.	<	<
ד.	<	<

בבלי ברכות נד ע"ב

אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי היס, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא.

יורדי היס, מנלן? דכתיב: "יורדי היס באניות" וגו' "המה ראו מעשי ה'", ואומר: "ויעמד רוח סערה יעלו שמים ירדו תהומות", ואומר: "יחוגו וינעו כשכור", ואומר: "ויצעקו אל ה' בצר להם ומצוקתיהם יוציאם", ואומר: "יקם סערה לדממה", ואומר: "וישמחו כי ישתקו", ואומר: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם".

הולכי מדברות, מנלן? דכתיב: "תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו ויצעקו אל ה' וידריכם בדרך ישרה, יודו לה' חסדו".

מי שחלה ונתרפא, מנלן? דכתיב: "אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אכל תתעב נפשם" וגו', "ויצעקו אל ה' בצר להם" וגו', "ישלח דברו וירפאם" וגו', "יודו לה' חסדו".

מי שהיה חבוש בבית האסורים, מנלן? דכתיב: "ישבי חשך וצלמות" וגו', "כי המרו אמרי אל" וגו', ואומר: "ויכנע בעמל לבם" וגו', ואומר: "ויצעקו אל ה' בצר להם", ואומר: "יוציאם מחשך וצלמות" וגו', ואומר: "יודו לה' חסדו".

מאי מברך? - אמר רב יהודה: ברוך גומל חסדים טובים.

אביי אמר: וצריך לאודווי קמי עשרה (וצריך להודות בפני עשרה), דכתיב: "ויורוממוהו בקהל עם" וגו'.

4. עיין בבבלי, וענה:

- (1) איזו מצווה מעשית למדו חז"ל ממזמור ק"ז?
- (2) מה הם פירטי ההלכות של מצוה זו (2 הלכות)

☒ שולחן ערוך אורח חיים, ברכת הודאות היחיד

(א) ארבעה צריכים להודות. יורדי הים כשעלו ממנה, והולכי מדברות כשיגיעו לשוב, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, וסימנך: וכל החיי"ם יודוך סלה. "חולה" "יסורים" "ים" "מדבר".

(ב) מה מברך: בא"י הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב, והשומעים אומרים: מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה.

(ג) צריך לברך ברכה זו בפני יו"ד, ותרי מינייהו רבנן, דכתיב: וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו (תהילים קז, לב), ואם לא שכיחי רבנן, לא יניח מלברך; ונהגו לברך אחר קריאת התורה, לפי שיש שם עשרה; ואם בירך בפחות מעשרה, יש אומרים שיצא, ויש אומרים שלא יצא, וטוב לחזור ולברך בפני עשרה בלא הזכרת שם ומלכות....

המאירי תהילים קז, א-ג

הודו לה' כי טוב וכו', יאמרו גאולי ה' וכו'. נראה לי, שזה המזמור נאמר בנבואה על הגאולה מזה הגלות הארוך, שאנחנו בו בצרות גדולות. והזכיר בו ארבעה מיני צרות: הראשונה - הליכה בשבי בארץ מרחקים, תמיד, **דרך מדבר וארץ חריבה**, וסובלים צער רעב וצמא; והשנייה - היות נלכד בשחיתות **מאסר**; והשלישית - היות מדוכא **בחליים**; והרביעית - ההליכה בשבי גם כן בארץ מרחק, **דרך ים**, וסובלים צער הים והמון גליו; ורוב הצרות נכללות באלו, והכוונה, שהם מעונים בכל מיני הצרות. וכשיגאלם האל, ינצלו מכל זה ויודו לה' ויפרסמו "נפלאותיו לבני אדם", וישבו לארצם החריבה ויכוננו בה ערי מושב, ויצליחו בה בכל מיני הצלחות... ואמר: יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר - כלומר: יאמרו ויודו, שהוא גאלם והוא קבצם מארבע רוחות.

5. עיין במאירי, וענה:

- א. לפי המאירי, הסבר ופרט כיצד פסוקים ד-לב קשורים למה שעם ישראל עבר בגלות.
- ב. לפי המאירי, מה הקשר בין התוכן של פסוקי הפתיחה (א-ג) ופסוקי הסיום (לג-מג), לבין הפסוקים ד-לב המתארים את ישועתם מצרה של ארבעה סוגי האנשים?

6. מה ההבדל המהותי בין המאירי לבבלי בפירוש שלהם על ארבעת סוגי האנשים שנזכרים במזמור קז?

חתימות המזמור

תהילים קז
(לג) יָשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן :
(לד) אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מִרְעַת יוֹשְׁבֵי בָּהּ :
(לה) יָשֶׁם מִדְבָּר לְאֵגֶם מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם :
(לו) וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכַוְּנוּ עִיר מוֹשָׁב :
(לז) וַיִּזְרְעוּ שְׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה :
(לח) וַיְבָרְכֵם וַיְרַבּוּ מְאֹד וּבְהִמְתָּם לֹא יִמְעִיט :
(לט) וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֶצֶר רָעָה וַיִּגְוּן :
(מ) שֹׁפֵךְ בּוֹז עַל נְדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתוֹהוּ לֹא דֶרֶךְ :
(מא) וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מְעוֹנֵי וַיִּשֶׁם כִּצְאוֹן מִשְׁפָּחוֹת :
(מב) יָרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ :
(מג) מִי חָכֵם וַיִּשְׁמַר אֱלֹהֵי וַיִּתְבוּנְנוּ חֲסֵדֵי ה' :

תיאורי פורענות לצד תיאורי הגאולה

למדנו שהמאירי (וכך גם פירש המלבי"ם) שבפסוקי החתימה יש תיאור של הפעולות שיעשה ה' בעולמו בשעת הגאולה, ובמרכזם פריחתה מחדש של הארץ, אך בעיון מעמיק בפסוקים עולה שבפסוקים אלו יש גם תיאורים של **פורענות**, ובהנגדה להם תיאורים של **גאולה**.

7. צטט בטבלה שלפניך את הפסוקים של "תיאורי הגאולה" ו"תיאורי הפורענות" **המנוגדים** זה לזה.

תיאורי פורענות	תיאורי הגאולה
(לג) יָשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן :	
(לו) וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכַוְּנוּ עִיר מוֹשָׁב : (לז) וַיִּזְרְעוּ שְׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה :	
(לט) וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֶצֶר רָעָה וַיִּגְוּן :	
(מא) וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מְעוֹנֵי וַיִּשֶׁם כִּצְאוֹן מִשְׁפָּחוֹת :	

הרב שמעון קליין, "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם", אתר ישיבה.

...מגיעים לארץ, ושוב נפגשים בקשיים, בארץ מלחה עם ביצות ויובש. בשלב הבא "ישם מדבר לאגם מיים", מצליחים להפריח את השממה "ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב". יש כאן תיאור של האחיזה בארץ, כפי שהייתה בשנותיה הראשונות של העלייה. פתאום, יש משבר: "וימעטו וישחו מעוצר רעה ויגוון, שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך". מהו מקורו של המשבר? בהנהגה. המילה 'עוצר' היא מלשון "זה יעצור בעמי", והמילה נדיב בפסוק "שופך בוז על נדיבים" היא מלשון הפסוק "באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם". אחר כך "ויתעם" - את המנהיגים - "בתוהו לא דרך" - ישנו משבר רוחני גדול, דרך ללא מוצא. השלב הבא הוא הגאולה השלמה: "ויושב אביון מעוני וישם כצאן משפחות".

8. עיין בדברי הרב שמעון קליין, וענה:

א. לפי הרב קליין, מדוע הזכיר בעל המזמור תיאורי פורענות בפסוקים המבשרים על הגאולה?

ב. הסבר את הדוגמה שנתן הרב קליין, משנותיה הראשונות של העלייה הציונית לא"י, אשר מוכיחה את דבריו.

הדמיון לנבואת ישעיהו

ישעיהו לה, ו-ז

כִּי נִבְקָעוּ בַמִּדְבָּר מֵיִם וּנְחָלִים בְּעֶרְבָה. וְהָיָה הַשָּׂרֵב לְאֵגֶם וְצִמְאוֹן לְמַבּוּעֵי מַיִם...

9. מתוך פסוקי החתימה של מזמור ק"ז, צטט פסוקים שמביעים את אותה בשורת גאולה שנאמרה ע"י ישעיהו בפרק לה פסוקים ו-ז, והסבר בלשונך את הדמיון ביניהם

חתימה

10. בעל המזמור מסיים את מזמור ק"ז במסקנה: "מִי חָכֵם וַיִּשְׁקֹר אֶלֶּה וַיִּתְבּוֹנֶנּוּ חֲסִדֵי ה' "(מג) א. הסבר בלשונך את המסקנה של בעל המזמור.
- ב. מדוע צריך חכמה כדי להגיע למסקנה הזו? (רמז: היעזר בדברים שכתב הרב קליין)

תהילים קז - שיר מזמור ל"יום העצמאות"

הרבנות הראשית תיקנה שמזמור ק"ז בתהילים יאמר בתפילת ערבית בליל "יום העצמאות".

הרב יואל בן-נון, נס קיבוץ גלילות, [מזמור שיר עצמאותנו](#), עמ' 277

בפתיחת המזמור מתייחס המשורר ל"גאולי ה' אשר גאלם מיד צר", ומיד מפרש את הגאולה אליה הוא מתכוון: "מארצות קבצם" - קיבוץ גלויות המוני. בכל ימי עם ישראל ובכל תולדות העולם, מעולם לא היה קיבוץ גלויות המוני בממדים עליהם מדבר המזמור. ממצרים ומבבל יצאו בני ישראל בקבוצה אחת ובכיוון אחד, ולא מארבע כנפות הארץ, או באניות דרך ים. רק בקיבוץ הגלויות האחרון, זה של התנועה הציונית, התגשמה הגאולה האמורה במזמור בכל עוצמתה: קיבוץ גלויות מארבע כנפות הארץ, בנתיבי המדבר, במטוסים ובאניות בדרך הים.

11. לפי הרב בן-נון, מדוע הרבנות הראשית תיקנה שמזמור ק"ז יאמר בתפילת ערבית בליל "יום העצמאות"?

ק"ז - מזמור פרטי או מזמור ציבורי

כבר למדנו בעבר שמזמורי תהילים רבים, מתפרשים על ידי חכמינו בשלושה דרכי פרשנות:

- ❖ **מזמור אוטוביוגרפי** - העוסק בחייו ובתפילתו של דוד המלך.
- ❖ **מזמור אישי** - המתייחס לאדם במצבים שונים בחייו ולתפילותיו.
- ❖ **מזמור לאומי** - המתייחס לעם ישראל בתקופות שונות.

לאורך הלימוד של מזמור קז, ראינו ש**שתי דרכים מתוך השלושה הללו**. ראינו גישה פרשנית שרואה במזמור ק"ז מזמור **ציבורי-לאומי**, כך פירושו המאירי, הרב קליין, הרב יואל בן נון ורבים אחרים, לעומת זאת התלמוד הבבלי למד ממזמור זה על "ארבעת חייבי ההודיה", כלומר על חובתו של האדם **האישי-הפרטי** להודות לה' על הצלתו מסכנה. גם הרד"ק, ודעת מקרא (מקורות שלא הבאנו) ואחרים הציעו גישה פרשנית דומה שכל המזמור עוסק בהודיה של האדם הפרטי שניצל מסכנה. אין זה חריג שמילה פסוק או פרק בתנ"ך יכול להתפרש בכמה דרכים, כדברי חז"ל:

"מקרא אחד יוצא לכמה טעמים"

(סנהדרין לד ע"א)